Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Медицина және денсаулық сақтау факультеті
Эпидемиология, биостатистика және дәлелді медицина кафедрасы

ДӘРІС 8

Стоматологиядағы биоэтика: автономия, зиян келтірмеу, әділдік және құпиялылық принциптері

Пән: Пациент және қоғам

Лектор:
Абдрахманова Зинат Батырхановна
Эпидемиология, биостатистика және дәлелді медицина кафедрасының доценті
Медицина және денсаулық сақтау факультеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Алматы, 2026

Сабақтың мақсаты және күтілетін нәтижелер

МАҚСАТЫ

Биоэтиканың негізгі принциптерін (автономияны құрметтеу, зиян келтірмеу, игілік жасау, әділдік) және құпиялылықты сақтауды түсіндіру, оларды стоматологиялық практикадағы этикалық дилеммаларды талдауда қолдану.

Күтілетін нәтижелер: сабақ соңында білім алушы...

1. биоэтиканың төрт принципін (Бичамп және Чилдресс) анықтайды;
2. автономия мен игілік жасау принциптерінің қайшылығын мысалмен түсіндіреді;
3. стоматологиядағы әділдік принципінің көріністерін сипаттайды;
4. дәрігерлік құпия мен дербес деректерді қорғау талаптарын біледі;
5. этикалық дилемманы құрылымдалған тәсілмен талдайды.

Биоэтиканың төрт принципі (Т. Бичамп, Дж. Чилдресс)

Автономияны құрметтеу

Пациенттің өз денсаулығы туралы ақпараттандырылған шешім қабылдау құқығын мойындау.

Зиян келтірмеу (non-maleficence)

«Primum non nocere» — ең алдымен зиян келтірме: негізсіз араласулардан, қауіптен аулақ болу.

Игілік жасау (beneficence)

Пациенттің мүддесі үшін әрекет ету, денсаулығын жақсарту.

Әділдік (justice)

Ресурстар мен көмекті әділ бөлу, кемсітпеу.

Құпиялылық, шыншылдық (veracity) және адалдық (fidelity) — принциптерден туындайтын маңызды ережелер. Стоматологиялық этика кодекстері (ADA, FDI) осы принциптерге негізделеді.

Автономия және игілік жасау: тепе-теңдік

Автономия

- Ақпараттандырылған келісім және бас тарту құқығы
- Пациенттің құндылықтары мен қалауын құрметтеу
- Шектеулері: әрекетке қабілетсіздік, балалар, ақпараттың жеткіліксіздігі
- Автономия «пациент не қаласа соны істеу» дегенді білдірмейді

Дилемма мысалдары

- Пациент сау тістерді эстетика үшін жұлуды сұрайды
- Емдеуге болатын тісті жұлуды талап етеді
- Дәлелденбеген немесе зиянды процедураны (мысалы, агрессивті ағарту) сұрайды
- **Шешім:** толық ақпарат, балама ұсыну; зиянды араласудан бас тарту дәрігер құқығы

Зиян келтірмеу және игілік жасау стоматологияда

- **Шамадан тыс емдеу (overtreatment):** пайдасы аз, бірақ инвазивті немесе қымбат араласулар — этикалық проблема.
- **Минималды инвазивті стоматология:** тіс тіндерін барынша сақтау, профилактика мен реминерализация.
- **Құзыреттілік шегі:** дәрігер өз біліктілігінен тыс араласуларды жасамай, мамандарға жолдауы тиіс.
- **Инфекциялық қауіпсіздік:** стерилизация, жеке қорғаныс құралдары — зиян келтірмеудің негізгі шарты.
- **Қателерді ашу:** асқыну немесе қате орын алса, пациентке шынайы айту — шыншылдық пен сенімнің негізі.

Әділдік принципі

Бөлу әділдігі

Шектеулі ресурстарды (тегін көмек, мамандар уақыты) қажеттілікке сай бөлу.

Кемсітпеу

Жынысына, жасына, этносына, діни сеніміне, ВИЧ-мәртебесіне, мүгедектігіне, әлеуметтік жағдайына қарамастан тең көмек.

ВИЧ-инфекциясы бар пациенттер

Стандартты сақтық шаралары барлық пациентке қолданылады — ВИЧ-мәртебесі бойынша көмектен бас тарту кемсітушілік болып табылады.

Қоғамдық деңгей

Ауыз қуысы денсаулығындағы теңсіздікті азайту, осал топтарға қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Құпиялылық және дербес деректерді қорғау

Аспект	Мазмұны
Дәрігерлік құпия	Пациенттің медициналық көмекке жүгіну фактісі, денсаулық жағдайы, диагнозы және тексеру нәтижелері туралы мәліметтер
Ашуға болатын жағдайлар	Пациенттің келісімімен; заңда тікелей көзделген жағдайларда (мысалы, тергеу органдарының сұрауы, жұқпалы аурулар қаупі, кәмелетке толмағанның заңды өкілін хабардар ету)
Цифрлық орта	МАЖ-ге қолжетімділікті шектеу; пациент суреттерін (рентген, фото) мессенджерлерде келісімсіз жібермеу
Әлеуметтік желілер	Клиникалық жағдайларды жариялау — тек жазбаша келісіммен және сәйкестендіруге болмайтындай етіп
Ұжымдағы құпиялылық	Ресепшн, кезек, кабинеттегі әңгімелердің басқаларға естілмеуі

Этикалық дилемманы талдау алгоритмі

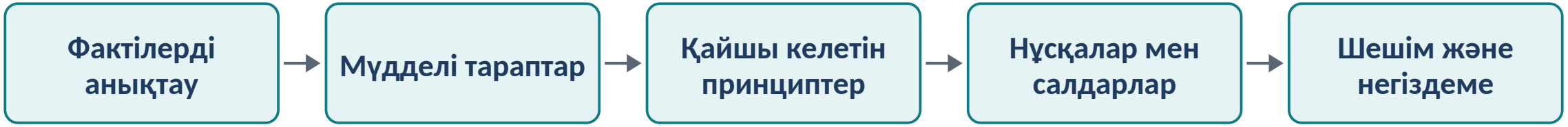

- **Мысал:** 15 жастағы пациент ата-анасына айтпауды сұрап, темекі шегетінін айтады; ауыз қуысында өзгерістер бар.
- **Принциптер:** автономия мен құпиялылық ↔ игілік жасау мен заңды өкілдердің құқықтары.
- **Нұсқалар:** құпияны сақтап кеңес беру; пациентті ата-анасына өзі айтуға ынталандыру; заңда көзделген жағдайда хабардар ету.
- Қиын жағдайларда — әріптестермен, этика комиссиясымен кеңесу.

Стоматологтың кәсіби этикасы

- **Мүдделер қақтығысы:** қаржылық ынталандыру емдеу ұсынысына әсер етпеуі тиіс (мысалы, қымбат имплантты міндетті түрде ұсыну).
- **Жарнама мен маркетинг:** шындыққа сай, нәтижеге кепілдік бермейтін, басқа дәрігерлерді кемсітпейтін ақпарат.
- **Әріптестік:** басқа дәрігердің жұмысын пациент алдында сынамау; қажет болса — кәсіби арналар арқылы.
- **Үздіксіз кәсіби даму:** білімді жаңартып отыру — пациент алдындағы этикалық міндет.
- **Сыбайлас жемқорлыққа жол бермеу:** тегін көмек үшін заңсыз ақы алмау, сыйлықтар мен «алғыстар» саясатын сақтау.

Қорытынды, бақылау сұрақтары және әдебиеттер

Негізгі тұжырымдар

- Биоэтиканың төрт принципі: автономия, зиян келтірмеу, игілік жасау, әділдік.
- Автономия пациенттің кез келген талабын орындау емес — ақпараттандырылған шешім құқығы.
- Дәрігерлік құпия заңмен қорғалады, тек заңда белгіленген жағдайларда ашылады.
- Этикалық дилеммалар құрылымдалған талдау мен әріптестік кеңес арқылы шешіледі.

Бақылау сұрақтары

1. Биоэтиканың төрт принципін стоматологиялық мысалдармен түсіндіріңіз.
2. Пациент сау тісті жұлуды талап етсе, қалай әрекет етесіз?
3. Дәрігерлік құпияны қай жағдайларда ашуға болады?
4. ВИЧ-инфекциясы бар пациентке көмектен бас тарту неліктен әділдік принципін бұзады?

Ұсынылатын әдебиеттер: 1. Beauchamp T.L., Childress J.F. Principles of Biomedical Ethics. 8th ed. Oxford University Press, 2019. 2. ҚР «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодексі, 2020. 3. FDI World Dental Federation. International Principles of Ethics for the Dental Profession.